

Оріщенко О.А., Донкоглов П.П. Саморозвиток осіб з різним типом емпатичної спрямованості. Проблеми сучасної психології особистості. Випуск ІХ: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (17-18 травня 2017 р., м. Одеса). – Одеса: ВМВ, 2018. – С. 86 – 94 с.

УДК 159.922

САМОРОЗВИТОК ОСІБ З РІЗНИМ ТИПОМ ЕМПАТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Оріщенко О.А., Донкоглов П.П.

Проблема саморозвитку особистості набуває все більшу актуальність оскільки надзвичайно швидкий і мінливий ритм сучасного життя вимагає від людини бути суб'єктом власної активності, власного перетворення, бути в постійному процесі самовдосконалення.

Дана проблема привертає увагу багатьох науковців, в роботах яких досліджуються різні аспекти саморозвитку, представлені неоднозначні підходи до його визначення: поступальний рух до самоактуалізації (А. Маслоу); особливий вид діяльності (І.І. Чеснокова, Д.О. Леонт'єв, О.О. Єгоричева, Л.М. Куликова); режим життя (Б.Д. Ельконін); спосіб діяльності (Л.М. Куликова); стратегія життя (К.О. Абульханова-Славська); життєва орієнтація (Е.Ю. Коржова). Ефективність саморозвитку залежить від багатьох факторів, до яких входять умови, в яких протікає життєдіяльність, так і особистісні якості, зокрема емпатія. Емпатія виступає не тільки як основний регулятор міжособистісних взаємин, властивість особистості, але й як один з ресурсів, що сприяє саморозвитку особистості. Слід зазначити, що незважаючи на значну кількість робіт, присвячених вивченню різних аспектів саморозвитку особистості, в психологічній літературі не достатньо уваги приділяється проблемі його взаємозв'язку з емпатією.

Метою даного повідомлення є аналіз результатів емпіричного дослідження особливостей саморозвитку осіб з різним типом емпатичної спрямованості.

Перш, ніж перейти до викладання основного матеріалу даної статі необхідно визначитися з основними поняттями.

Отже, при визначенні емпатії ми спиралися на положення континуально-ієрархічного підходу в дослідженні властивостей особистості (О. П. Саннікова) [4]. Згідно цього підходу під емпатією ми розуміємо відносно стійку інтегральну властивість особистості, що виявляється: а) у здібності емоційно реагувати на переживання іншої людини (іншого об'єкту емпатії), у розумінні його емоційних станів, у передбаченні афективних реакцій, в активному намаганні допомогти; б) у спрямованості на певний об'єкт емпатичних переживань [3].

В структурі емпатії виділяються 3 рівні: 1) формально-динамічний, що характеризує динамічні властивості емпатії (особливості виникнення та течії емпатичних реакцій), і якісні, які відображають психологічну сутність емпатичного процесу (емоційна емпатія, когнітивна, предиктивна та дійова); 2) змістовний, до якого входять такі аспекти емпатії, що стосуються вибору простору для переживання емпатії й морально-етичного змісту її об'єкта; 3) імперативний рівень, що відображає індивідуальні уявлення про існуючі соціально-культурні „норми” емпатичних проявів [4].

У даному повідомленні ми обмежилися вивченням деяких змістовних особливостей емпатії (тобто тих її показників, які характеризують емпатичну спрямованість особистості). Змістовний рівень представлено такими показниками емпатичної спрямованості, як: емпатія до рідних, близьких, друзів (ЕР), яку ми назвали релятивною емпатією (від англійської - relateve – родич), вектор якої спрямований на вузьке коло спілкування; емпатія до колег, клієнтів, учнів (ЕП) - спектр широкого кола спілкування, професійне спілкування; емпатія до незнайомих та малознайомих людей (ЕПп) - спектр широкого кола спілкування, позапрофесійне спілкування; емпатія суб'єкту до самого себе, аутоемпатія (ЕАут); емпатія до героїв художніх творів (ЕАрт); емпатія до представників тваринного світу (ЕФа); емпатія до рослинного світу (ЕФл); емпатія до природи та навколишнього світу в цілому (ЕНс); емпатія до

подій минулого у житті суб'єкта та оточуючих його людей (ЕРет); емпатія до майбутніх подій (ЕМ) [3].

Кожен з цих показників розглядається нами як біполярний континуум, один полюс якого містить характеристики, що свідчать про здібність суб'єкта до прояву емпатії по відношенню до даного об'єкту (тобто про емпатичні уподобання суб'єкта), другий - про відсутність такої здібності (тобто про те, що даний об'єкт “заперечується” суб'єктом як “емпатична цінність”). Зазначенні показники пов'язанні із спрямованістю емпатичної активності людини на певні об'єкти навколишнього середовища та, на нашу думку, в основному відображають область емпатичної спрямованості особистості. При цьому, під емпатичною спрямованістю ми розуміємо прояв емпатичних уподобань, „вибір” суб'єктом тих об'єктів, тих сфер життєдіяльності, по відношенню до яких, у першу чергу, виникають емпатичні переживання суб'єкта, і де найбільш яскраво виявляється індивідуальна своєрідність емпатії [3].

Саморозвиток розглядається згідно визначенню, запропонованому С. Б. Кузіковою, як прогресивний, усвідомлений і керований процес особистісних змін, особистісного зростання [2]. В структурі саморозвитку особистості автором виділяються наступні показники: *потреба у саморозвитку* (потреба в самовдосконаленні, особистісному зростанні, усвідомленому самотворенні, відкритість, інтерес до навколишнього, до власного внутрішнього світу та внутрішнього світу інших людей; повнота і насиченість життя, потреба в експансії – розширенні світу, оволодінні ним); *умови саморозвитку* (автономність, позитивне самосприйняття; сила, зрілість Я; визначеність у цілях, активні життєві стратегії; пошукова активність, самовдосконалення, сприйнятливність, толерантність до нового); *механізми (функціональні засоби) саморозвитку* (самопізнання як прагнення до автентичності; самоаналіз; усвідомлення розбіжності між реальним і бажаним Я; чутливість до зворотного зв'язку, здатність до саморегуляції і самотворення) [2].

Дослідження проводилось на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». В ньому брали участь слухачі факультету післядипломної освіти та роботи з іноземними громадянами зі спеціальності «Психологія» віком від 26 до 48 років у кількості 60 осіб.

Емпіричне дослідження було здійснено за допомогою наступних психодіагностичних методик: 1) «Тест - опитувальник емпатичної спрямованості особистості» (О. П.Саннікова, О. А. Оріщенко) [1].; 2) Методика «Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості» (С. Б. Кузікова) [5].

В цьому повідомленні йдеться про результати якісного аналізу отриманих даних (методи “асів” та “профілів”). Спочатку за допомогою методу «асів» на основі даних, отриманих при використанні методики, що діагностує емпатичну спрямованість, були виявлені *типи емпатичної спрямованості*, що відрізняються поєднанням її показників, а саме: групи досліджуваних з високими та низькими значеннями загального показнику емпатичної спрямованості (*ЗПЕС – max; ЗПЕС – min*); групи досліджуваних з домінуванням певного типу емпатичної спрямованості, тобто схильністю до переживання емпатії переважно у одній з наступних сфер життєдіяльності: *сфера соціальної спрямованості емпатії*, що включає домінування показників EP; EP; EPп (соціо-емпатія); *сфера спрямованості емпатії на внутрішній світ самого суб'єкту*, до якої входить змістовний показник EAут (аутоемпатія); *сфера спрямованості емпатії на минулі події у житті суб'єкта та його близьких або події можливого майбутнього*, до якої входять змістовні показники ERет; EM (ретро-про-емпатія).

Домінуюча схильність виявляти емпатію переважно по відношенню до якоїсь однієї з названих сфер, свідчить про те, що саме ця сфера життєдіяльності має для індивідів кожної групи (типу) найбільшу значущість, саме вона займає в їхній системі емпатичних «цінностей» домінуюче положення, тобто визначає їх емпатичні уподобання, їх емпатичну

спрямованість.

На наступному етапі емпіричного дослідження за допомогою методу “профілів” вивчалися індивідуально-психологічні особливості саморозвитку представників всіх виділених типів емпатичної спрямованості (мал. 1).

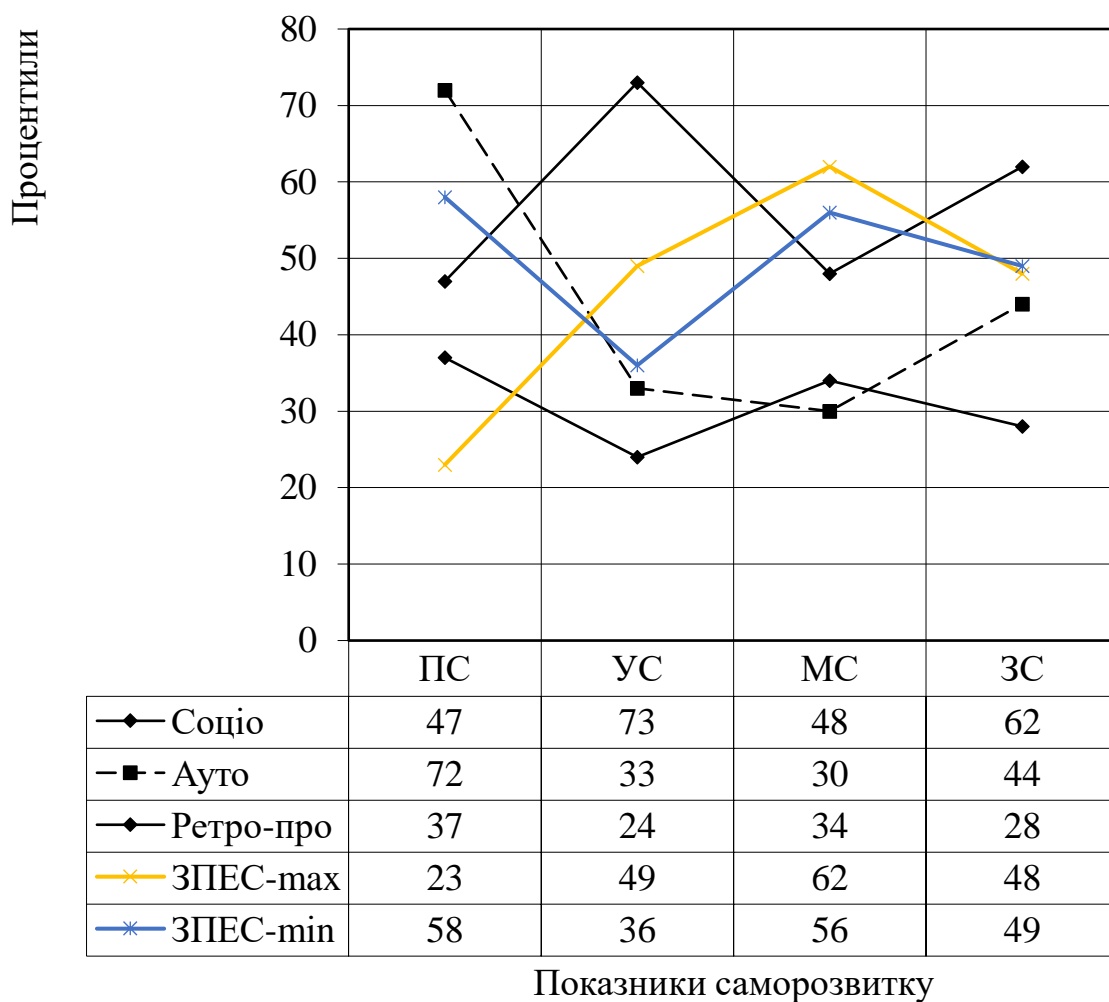

Рис.1. Профілі саморозвитку осіб, що відрізняються типом емпатичної спрямованості

Примітка: умовні скорочення: а) *типи емпатичної спрямованості*: (ЗПЕС - max) - група досліджуваних з високими значеннями загального показнику емпатичної спрямованості; (ЗПЕС – min) - група досліджуваних з низькими значеннями загального показнику емпатичної спрямованості; (соціо) - група досліджуваних із спрямованістю емпатії на соціальну сферу; (ауто) - група досліджуваних із спрямованістю емпатії на внутрішній світ самого суб'єкта; (ретро-про) - група досліджуваних із домінуванням

емпатичної спрямованості на події минулого або майбутнього; б) *показники саморозвитку*: (ПС) - потреба у саморозвитку; (УС) - умови саморозвитку; (МС) - механізми (функціональні засоби) саморозвитку; (ЗПС) - загальний показник саморозвитку.

Аналіз профілів дозволяє описати індивідуально-психологічні особливості саморозвитку осіб з різною емпатичною спрямованістю.

Зокрема виявлено, що:

- *група досліджуваних з високими значеннями загального показнику емпатичної спрямованості (ЗПЕС - max)* характеризуються схильністю до самопізнання, прагненням до автентичності, самоаналізу (МС+); недостатньою усвідомленістю розбіжності між реальним і бажаним Я; їх самооцінка формується на основі оцінки результатів лише власної діяльності (ПС-) без врахування зворотного зв'язку (УС-);

- *досліджувані з низькими значеннями загального показнику емпатичної спрямованості (ЗПЕС - min)* відрізняються від інших високою потребою в саморозвитку, особистісному зростанні, розширенні світу, оволодінні ним (ПС+); відкритістю та інтересом до зовнішнього світу (МС+); відсутністю життєвих цілей та недостатньо визначеною життєвою стратегією (УС-).

- *особи із спрямованістю емпатії на соціальну сферу (соціо)* проявляють себе в позитивному самосприйманні, мають активну життєву позицію (УС+); здатні до саморегуляції і самотворення та взагалі відрізняються від досліджуваних інших типів емпатичної спрямованості високим ступенем схильності до саморозвитку (ЗПС+);

- *група досліджуваних з домінуванням аутоемпатичних тенденцій (ауто)* недостатньо володіють навичками самоаналізу і саморегуляції, повною мірою не можуть здійснювати самопроекування, самоорганізацію і самоконтроль (МС-); демонструють відсутність інтересу до навколишнього середовища (УС-);

- *група осіб із спрямованістю емпатії на події минулого та майбутнього (ретро-про)* характеризуються слабкістю та незрілістю «Я», відсутністю

позитивного самосприйняття, невмінням правильно визначати життєві цілі, несприйнятливостю до всього нового (УС-); вони не схильні до рефлексії, повною мірою не можуть усвідомити розбіжність між реальним і бажаним «Я» (МС-), що не сприяє становленню особистості як суб'єкта власної життєдіяльності і власного розвитку (ПС-).

Загалом, емпіричним шляхом доведено, що особи, які належать до різних типів емпатичної спрямованості, відрізняються одне від одного схильністю до саморозвитку (тобто мають специфічне кількісне-якісне поєднання показників, що входять до його структури).

Підсумовуючі результати теоретико-емпіричного дослідження можна зробити наступні **висновки**:

1. Емпірично виявлені типи емпатичної спрямованості, що відрізняються поєднанням її показників.

2. Доведено, що особи, які належать до певного типу емпатичної спрямованості, відрізняються від представників інших типів специфікою саморозвитку (кількісно-якісне сполучення показників, що входять до його структури).

3. Встановлено, що серед наших досліджуваних найбільш схильними до саморозвитку є досліджувані із *спрямованістю емпатії на соціальну сферу*.

Література

1.А.с. Тест-опитувальник емпатичної спрямованості / О. П. Саннікова, О. А. Орищенко. – № 8839; заяв. 01.10.2003; реєстрац. 24.11.2003. – 16 с.

2.Кузікова С.Б. Конструювання методики дослідження саморозвитку особистості /С.Б. Кузікова, Б.О. Кузіков.// ВІСНИК НТУУ “КПІ”. - Філософія. Психологія. Педагогіка. - Випуск - 2'2010./ - С. 195 -112.

3.Орищенко О. А. Дифференціально-психологический анализ эмпатии. Дис. канд. псих. наук: 19.00.01./ О. А. Орищенко. - Одесса, 2004. - 222 с.

4.Саннікова О. П. Эмоциональность в структуре личности / О. П. Саннікова. - Одесса: Хорс, 1995. - 334 с.

5.Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. - М.: Изд-во Института Психотерапии. - 2002. – 490 с.

САМОРОЗВИТОК ОСІБ З РІЗНИМ ТИПОМ ЕМПАТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Орищенко О.А., Донкоглов П.П.

Анотація. В статті представлено результати теоретико-емпіричного дослідження особливостей саморозвитку осіб з різним типом емпатичної спрямованості. Емпірично виділені типи емпатичної спрямованості, що відрізняються поєднанням її показників. Встановлено, що особи, які належать до певного типу емпатичної спрямованості, відрізняються від представників інших типів специфікою саморозвитку. **Ключові слова:** емпатія, емпатична спрямованість, тип емпатичної спрямованості, саморозвиток.

САМОРАЗВИТИЕ ЛИЦ, РАЗЛИЧАЮЩИХСЯ ТИПОМ ЭМПАТИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ

Орищенко О.А., Донкоглов П.П.

Аннотация. В статье представлены результаты теоретико-эмпирического исследования особенностей саморазвития лиц с различным типом эмпатической направленности. Установлено, что лица, относящиеся к определенному типу эмпатической направленности, отличаются от представителей других типов спецификой саморазвития. **Ключевые слова:** эмпатия, эмпатическая направленность, тип эмпатической направленности, саморазвитие.

SELF-DEVELOPMENT OF PERSONS DIFFERENT BY THE TYPE OF EMPHATIC DIRECTION

Orishchenko O.A., Doncoglov P.P.

Annotation. The article presents the results of a theoretical and empirical study of the features of self-development of persons with different types of empathic orientation. It is established that persons belonging to a certain type of empathic orientation. They differ from representatives of other types of specific self-

development. **Key words:** empathy, empathic orientation, type of empathic orientation, self-development.